

Het proces

In *De Friezen* zit een hoop werk. Ik heb reizen gemaakt, boeken gelezen, archieven doorgespit en mensen gesproken. Alle informatie die ik daarbij ophaalde moest ik verwerken. Dat doe ik normaal gesproken met minimale inzet van digitale hulpmiddelen. Soms neem ik een interview op en zo nu en dan maak ik een foto, bij wijze van geheugensteuntje. Ik geef echter de voorkeur aan het opschrijven van wat ik lees, hoor en zie, van mijn ingevingen en de associaties. Het is altijd meer dan er in een hoofdstuk past. Veel meer.

Thuis heb ik een la vol notitieboekjes, stuk voor stuk gevuld met krabbels waar niemand anders dan ik wijs uit kan. Sterker nog: aan het einde van de dag loop ik vaak mijn aantekeningen nog even na en werk ik ze bij. Als ik daar te lang mee wacht, heb ik geen idee meer wat ik allemaal precies heb opgeschreven en waarom. De volgende fase is die van het uitwerken, nog steeds liefst met de hand.

Losse woorden, citaten en observaties voeg ik dan samen tot min-of-meer samenhangende zinnen, alinea's. Aansluitend begint het componeren, in de letterlijke betekenis van het woord. Ik plaats de passages naast en achter elkaar, rangschik mijn materiaal op zodanige wijze dat er een samenhangende en goed leesbare vertelling ontstaat.

Af en toe is de verhaallijn op voorhand duidelijk, meestal ontstaat die schrijvenderwijs. Zelfs een vooropgezet plan is in de praktijk zelden meer dan een vage duiding van een richting. Uiteindelijk schrijft elk verhaal zichzelf, heeft het alleen iemand nodig die de moeite wil nemen het aan het papier toe te vertrouwen. Dat wil niet zeggen dat het allemaal vanzelf gaat.

Voor een goed verhaal zijn ten minste twee deelnemers nodig: de schrijver en de lezer – van die laatste liefst meer dan één. Om een verhaal voor een grotere groep lezers interessant te maken, volstaat niet dat een schrijver tevreden is met zijn tekst. De lezer, al is die op dat moment nog een fictief persoon, heeft ook iets in te brengen. Daarom lees ik mijn ruwe teksten door met een denkbeeldige lezer in gedachten. Anders gezegd: ik neem plaats op de stoel van de strenge eindredacteur en houd datgene wat ik heb geschreven nog eens kritisch tegen het licht. En nog een keer. En nog drie, vier, vijf keer. Dit is het meest tijdrovende deel van het schrijfproces. Strepen, schrappen, herformuleren, aanvullen, toch weer schrappen en zo verder. Het streven is alles uiteindelijk zo op de pagina te zetten dat het lijkt of het in één inspiratieve stroom uit mijn pen is gevloeid.

Deze manier van werken maakt dat er veel restjes overboord gaan. Fragmenten die op zich niet slecht zijn, soms ook wel, maar die vooral sneuvelen omdat ze toch niet blijken te passen in het geheel dat zich onder mijn handen vormt. Het zijn geen overbodige passages, ze zijn nuttig geweest. Al maken ze er geen onderdeel meer van uit, ze hebben een bijdrage geleverd aan de totstandkoming van het geheel.

Omdat ik nooit helemaal zeker weet of ik er toch geen flarden van kan gebruiken, gooi ik verwijderde passages nooit weg. Van *De Friezen* bestaan op mijn computer drie versies die de definitieve voorafgingen. Op deze plek deel ik de tekstfragmenten die de definitieve versie niet gehaald hebben, maar wel lezenswaardig zijn.